

3. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова від 14 березня 2003 року. № 122-XV. *Континент*. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729#pos=340;-52

Кулик Марина Йосипівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Кравець Юліан Іванович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПОМИЛОК СЛІДЧОГО І ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Профілактика помилок слідчого та дізнавача під час досудового розслідування кримінальних правопорушень є важливим елементом забезпечення справедливості та ефективності кримінального правосуддя. До основних напрямків профілактики помилок належать:

1. *Підвищення професійної підготовки та навчання.* Слідчі та дізнавачі повинні мати достатні знання з кримінального й кримінального процесуального права та володіти методами дослідження, щоб уникнути помилок під час проведення досудового розслідування. Важливим напрямком попередження їхніх помилок є вдосконалення організації діяльності з підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим необхідно, поряд із традиційними методами проведення занять (лекції, семінарські, практичні заняття), застосовувати методи, спрямовані на самостійний аналіз проблемних ситуацій та побудову алгоритмів їх вирішення.

2. *Дотримання прав та свобод осіб.* Слідчі та дізнавачі повинні поважати права та свободи осіб, які перебувають у статусі підозрюваних, забезпечувати реалізацію їхніх законних інтересів, зокрема право на захист, особисту недоторканість й недоторканість житла чи іншого володіння особи, конфіденційність даних про особу та інші гарантії, передбачені чинним КПК України.

3. *Дотримання законодавства, що врегульовує кримінальне провадження й передбачених ним процедур.* Важливим є виконання всіх процесуальних дій у встановлені строки й за присутності тих осіб, які є обов'язковими чи факультативними учасниками, регулярне інформування підозрюваних та їхніх захисників про стан провадження тощо.

4. *Належне збирання, перевірка та аналіз доказів* задля уникнення помилок під час кваліфікації кримінального

правопорушення та встановлення його суттєвих обставин. З цією метою здобувають та фіксують докази в процесуальних джерелах, їх досліджують та надають їм оцінку для вирішення питання про подальший рух матеріалів кримінального провадження відповідно до частини 2 статті 283 КПК України [1].

5. *Системний підхід*, що охоплює всі елементи досудового розслідування, зокрема організаційну структуру, забезпечення матеріально-технічної бази, здійснення судового та відомчого контролю за процесуальною діяльністю слідчих та дізнавачів, забезпечення взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів.

6. *Використання сучасних технологій та методів*, зокрема науково-технічних засобів, знання можливостей та своєчасне призначення відповідних експертиз, використання аналітичних систем тощо, спрямованих на підвищення ефективності досудового розслідування та зменшення кількості помилок.

7. *Незалежний контроль з боку прокурора та слідчого судді за діями слідчих та дізнавачів* для своєчасного виявлення допущених помилок під час досудового розслідування та швидкого й ефективного їх усунення, створення підґрунтя для унеможливлення їх повторення.

8. *Загальний підхід до досудового розслідування*, орієнтований на забезпечення об'єктивності та правової відповідності проведених слідчими та дізнавачами процесуальних дій та прийняття ними підсумкових і проміжних процесуальних рішень. Метою реалізації цього напрямку є пошук компромісу між інтересами держави та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також розуміння того, що досудове розслідування не є ціллю само по собі, а є необхідною стадією для досягнення справедливості під час розгляду матеріалів кримінального провадження на судових стадіях.

Крім наведених основних напрямків, існують ще деякі конкретні заходи, які можуть допомогти у профілактиці помилок під час досудового розслідування кримінальних правопорушень: 1) забезпечення доступу до адвокатів та інших правозахисних організацій. Підозрювані мають право на захист та представлення своїх інтересів в судовому процесі, а участь адвокатів та представників інших правозахисних організацій може допомогти у запобіганні помилок під час проведення процесуальних дій на досудовому розслідуванні й оцінки їх результатів під час судового розгляду; 2) впровадження етичних стандартів для слідчих та дізнавачів може допомогти у зменшенні випадків корупції, викривлення фактів та інших порушень, що можуть призвести до помилок; 3) забезпечення об'єктивності та неприбутковості. Слідчі та дізнавачі повинні діяти без будь-якої вигоди чи користі для себе чи для інших осіб. Саме такий підхід може забезпечити довіру до посадових осіб, уповноважених

здійснювати досудове розслідування, навіть у випадках оскарження їхніх дій та рішень; 4) усунення системних проблем, до яких, зокрема, належить переважаність слідчих та дізнавачів як причина помилок у досудовому розслідуванні, що може допомогти у зменшенні їх кількості та покращенні якості досудового розслідування; 5) співпраця з громадськістю та засобами масової інформації для забезпечення більшої відкритості та прозорості під час досудового розслідування, спрямована на допомогу в запобіганні помилок та забезпеченні довіри громадськості до органів досудового розслідування; 6) застосування альтернативи під час досудового розслідування, зокрема медіація, що може допомогти у запобіганні помилок, які можуть бути виявлені й стануть предметом розгляду під час реалізації загальної правової процедури досудового розслідування та судового провадження; 7) розробка та впровадження програми професійного розвитку для надання допомоги у підвищенні кваліфікації слідчих та дізнавачів й зменшенні кількості допущених ними помилок.

В підтвердження нашого дослідження наведемо результати опитування слідчих і дізнавачів щодо причин їхніх помилок: а) переважаність слідчих роботою (21,3 % опитаних); б) недоліки матеріально-технічного забезпечення (21,5 %); в) недоліки освіти (17,2 %); г) недостатнє науково-методичне забезпечення розслідування (15,8 %); г) недостатній практичний досвід (15,4 %); д) низький професіоналізм слідчих, дізнавачів (14,1 %); е) суперечливість, формалізм законодавства, що регламентує досудове розслідування (12,1 %); є) недоліки в організації діяльності по підвищенню кваліфікації (11,4 %); ж) відсутність необхідних морально-вольових і психологічних якостей у слідчих, дізнавачів (11,9 %); з) інше (4,9 %), зокрема: існуючі статистичні показники роботи (2,6 %), відсутність реальної процесуальної самостійності слідчих, дізнавачів (2,2 %).

Водночас, опитані нами науково-педагогічні працівники насамперед назвали такі фактори, як низький професіоналізм слідчих; їхній недостатній практичний досвід; переважаність слідчих матеріалами кримінальних проваджень; недоліки освіти тощо.

Таку розбіжність у думках слідчих і науково-педагогічних працівників, на наш погляд, можна пояснити двома причинами. По-перше, вірогідно, відповіді науково-педагогічних працівників характеризуються більшим ступенем об'єктивності, тому що їхня діяльність безпосередньо не оцінювалася. У зв'язку з цим ними на перше місце поставлені фактори, що характеризують особистість слідчого. По-друге, такі результати опитування можуть свідчити про можливий відрив науки від практики, а також про недостатнє розуміння реальних потреб практичної діяльності у боротьбі зі злочинністю. Жодна з груп не назвала такі фактори, що сприяють слідчим помилкам, як: недостатній контроль з боку керівників слідчих

підрозділів, прокурорів як процесуальних керівників, помилкові наукові та методичні рекомендації з організації та проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій тощо. Пояснення цьому може бути або в тому, що ще немає достатньої зацікавленості з боку вчених і практичних працівників у вирішенні проблем слідчих помилок, або ж у відсутності достатнього обсягу знань у респондентів щодо поставлених перед ними питань.

Вдосконалення підготовки майбутніх слідчих та дізнавачів передбачає, насамперед, їх ранній професійний відбір. У подальшому під час підготовки фахівців необхідно приділяти увагу проблемним питанням для недопущення ними помилок під час майбутньої практичної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Основними формами розгляду питань, пов'язаних із помилками, є: аналіз матеріалів кримінальних проваджень (протоколів огляду, обшуку тощо) на практичних заняттях; проведення практичних занять з аналізом складених процесуальних документів; аналіз помилок під час проведення занять з криміналістичної тактики (огляд, допит тощо) й криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (визначення типовості слідчих ситуацій та напрямів їх вирішення, висунення всіх можливих версій та складання належного плану розслідування для їх перевірки, встановлення сукупності й черговості проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, зокрема заходів забезпечення кримінального провадження тощо).

Маючи на меті поліпшення підготовки майбутніх слідчих та дізнавачів, а також прищеплення їм практичних навичок, спрямованих на всебічне й якісне провадження ними досудового розслідування, доцільно для профілактики допущення ними помилок запропонувати наступні заходи: 1) забезпечення реального відпрацювання практичних навичок замість глибокого теоретичного ознайомлення з їхньою майбутньою діяльністю; 2) розробка та впровадження методів навчання тактиці дій в обстановці, найбільш наближеній до реальних умов, включаючи екстремальні ситуації (протидія розслідуванню, несприятливі умови його проведення тощо); 3) запрошення на заняття практичних працівників для обговорення проблемних питань розслідування кримінальних правопорушень; 4) викладання спецкурсів про особливості проведення слідчих (розшукових) дій, у яких на підставі матеріалів практики (у тому числі коли були допущені помилки), аналізу правової процедури й тактичних правил їх проведення відбувалося поєднання визначених факторів, обумовлюючих повноту та вірогідність одержаних фактичних даних, їх доказову цінність тощо, з огляду на специфіку провадження дізнання чи досудового слідства як форм досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийн. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

Кулик Марина Йосипівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Первак Владислава Василівна,

курсант 3-го курсу Навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ч. 1 ст. 39 КПК України, на керівника органу досудового розслідування покладено обов'язок організувати досудове розслідування [1]. Розглядаючи повноваження керівника органу досудового розслідування, що реалізуються ним у межах відомчого контролю за діяльністю слідчого, звернемо увагу на деякі дискусійні законодавчі положення, які потребують свого вдосконалення.

Так, у п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України передбачено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений у випадку здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих. З приводу цього повноваження О. С. Нестеренко зауважує, що «КПК України наділяє керівника органу досудового розслідування повноваженнями лише щодо призначення старшого слідчої групи, залишаючи неврегульованими питання, хто має створювати цю групу, коли і за яких підстав може змінюватися її склад та яким чином оформлюється це рішення» [2, с. 134–135].

У п. 3 ч. 2 ст. 39 КПК України встановлено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування. Проте, в КПК відсутні підстави для здійснення такої перевірки, що вносить в роботу слідчого елемент невизначеності, оскільки не зрозуміло, коли і яке кримінальне провадження можна затребувати для ознайомлення; скільки саме часу керівник буде із ним ознайомлюватися; які він може (має) прийняти рішення за результатами такого ознайомлення. Внаслідок цього обмежується право слідчого самостійно спрямовувати хід розслідування, оскільки, саме йому, доводиться проводити заплановані процесуальні дії.